

POTREBA SKVALITNENIA VYSOKOŠKOLSKEJ PRÍPRAVY BUDÚCICH UČITEĽOV SLOVENSKEHO JAZYKA A SLOVENSKEJ LITERATÚRY NA ZŠ A SŠ S VYUČOVACÍM JAZYKOM NÁRODNOSTNÝCH MENŠÍN

Janka PÍŠOVÁ

Abstrakt

Školy s výchovným a vyučovacím jazykom národnostných menšín a s vyučovaním jazyka národnostných menšín tvoria neoddeliteľnú súčasť výchovno-vzdelávacej sústavy v Slovenskej republike. Učebný predmet slovenský jazyk a slovenská literatúra treba chápať ako špecifický učebný predmet v školách s vyučovacím jazykom národnostných menšín, ktorý má v hierarchii učebných predmetov postavenie cieľového jazyka so značne odlišnou funkciou od funkcie ostatných cieľových jazykov, ktoré sa na školách s vyučovacím jazykom národnostných menšín vyučujú.

Kľúčové slová: vyučovanie slovenského jazyka a literatúry, školy s vyučovacím jazykom národnostných menšín

Abstract:

Schools with educational and instructional language teaching for minority languages are a inseparable part of the education system in the Slovak Republic. The Slovak literature as a study topic or lesson needs to be considered as a specific teaching object for schools who are having minorities pupils and who has in a hierarchy of study lessons a clear position of an goal language with a mark able different function from the other aimed languages which are being taught on schools for minority pupils. The teacher has a special status in the process of education. By enhancing the preparation for university for the future teachers of Slovak Language and literature who will teach on schools attended by national minorities it is possible to achieve a higher level of current educational process in primary and secondary schools of national minorities. Qualified teachers using modern teaching methods can remove the language barrier for pupils from such national minorities. As a result these pupils are able to incorporate themselves to labor market and adapt for future demands of society.

Key words: teaching of Slovak language and literature, schools with minority language teaching

Jazyk ako nástroj myslenia a komunikácie medzi ľuďmi je zdrojom osobného a kultúrneho obohatenia človeka, ktorý je predpokladom pre ďalšie vzdelávanie.

Slovenský jazyk (štátny jazyk) je dorozumievacím prostriedkom príslušníkov národnostných menšín v styku s príslušníkmi ostatných národností a majoritného národa v SR. Spoločenskou požiadavkou je preto aktívne zvládnutie slovenského jazyka počnúc materskou školou, ktoré vedie k zvládnutiu základných pravidiel medzilidskej komunikácie daného kultúrneho prostredia, nadobudnutiu pozitívneho vzťahu k jazyku v rámci interkultúrnej komunikácie, s cieľom poskytnutia rovnakých šancí uplatnenia na trhu práce na celom území Slovenskej republiky.

Geografická poloha a história Slovenskej republiky sa zreteľne prejavili na národnostnej štruktúre obyvateľstva krajiny. Na základe sčítania obyvateľov, domov a bytov v roku 2011 sa 19,3% obyvateľov Slovenskej republiky hlásilo k národnostným menšinám, z toho k maďarskej

národnosti sa hlásilo 8,5%, k rómskej národnosti 2%, k rusínskej národnosti 0,6%, k ukrajinskej národnosti 0,1% a k nemeckej národnosti 0,1% obyvateľov Slovenskej republiky. (1)

Táto skutočnosť sa prejavila aj v oblasti výchovno-vzdelávacieho procesu v Slovenskej republike. Vplyvom vzdelávacej politiky štátu od povojnového obdobia do roku 1989 sa uskutočňoval výchovno-vzdelávací proces v školách a školských zariadeniach s vyučovacím jazykom alebo s výchovným jazykom pre maďarskú národnostnú menšinu a s vyučovaním materinského jazyka pre ukrajinskú národnostnú menšinu. Po roku 1989 si uplatnili právo na vzdelávanie aj v materinskom jazyku nemecká, rusínska a rómska národnostná menšina. Súčasne sa uskutočňuje výchova a vzdelávanie príslušníkov rómskej komunity a detí zo sociálne znevýhodneného prostredia v školách a školských zariadeniach.

Právo na výchovu a vzdelávanie detí občanov Slovenskej republiky, príslušníkov národnostných menšín a etnických skupín v SR zaručuje ústavný zákon č. 460/1992 Zb. Ústava SR, zákon č. 29/1984 Zb. o sústave základných a stredných škôl (školský zákon) v znení neskorších predpisov a zákon č. 596/2003 Z. z. o štátnej správe v školstve a školskej samospráve a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Školy s výchovným a vyučovacím jazykom národnostných menšín a s vyučovaním jazyka národnostných menšín tak tvoria neoddeliteľnú súčasť výchovno-vzdelávacej sústavy v Slovenskej republike. Vzdelanie dosiahnuté na týchto školách je rovnocenné so vzdelávaním na školách s vyučovacím jazykom slovenským.

Tabulka 1

kraj	počet ZŠ s vyučovacím jazykom/vyučovaním jazyka				
	maďarský	ukrajinský	rusínsky	nemecký	rómsky
Bratislavský	7/2	-	-	1/0	-
Trnavský	64/0	-	-	-	-
Trenčiansky	-	-	-	0/1	-
Nitriansky	71/9	-	-	-	-
Banskobystrický	51/14	-	-	-	0/1
Košický	41/8	-	-	-	0/1
Prešovský	-	5/1	1/0	1/1	-

Počet základných škôl s vyučovacím jazykom/s vyučovaním jazyka národnostných menšín k 15. 9. 2012 (2)

Tabulka 2

kraj	počet SŠ s vyučovacím jazykom/s vyučovaním jazyka			
	maďarský	ukrajinský	nemecký	rómsky
Bratislavský	3/0	-	1/0	-
Trnavský	11/8	-	-	-
Nitriansky	11/20	-	-	-
Banskobystrický	1/11	-	-	0/1
Košický	3/9	-	-	-
Prešovský	-	1/0	-	-

Počet stredných škôl s vyučovacím jazykom národnostných menšín k 15. 9. 2012 (3)

Podľa Návrhu koncepcie výchovy a vzdelávania národnostných menšín schváleného uznesením vlády SR č. 11000/2007 zo dňa 19. 12. 2007 má učiteľ, ktorý vyučuje v školách a školských zariadeniach s vyučovacím jazykom národnostnej menšiny a s vyučovaním jazyka národnostných menšín osobitné postavenie, vo výchovno-vzdelávacom procese sa spolupodieľa na vytváraní vzťahu detí a mládeže k štátotvornému národu, jeho kultúre a jazyku, k národnostným menšinám. Vzdelávanie budúcich učiteľov ako aj ich celoživotné vzdelávanie priamo súvisí

s kvalitou a úrovňou výchovy a vzdelávania detí a žiakov v materských, základných a stredných školách.

K 30. novembru 2009 bolo na Slovensku 162 učiteľov slovenského jazyka a slovenskej literatúry na školách s vyučovacím jazykom maďarským, z toho bolo 156 kvalifikovaných učiteľov a z nich 67 aprobovaných. Priemerný vek bol 43 rokov. Na školách s vyučovacím jazykom ukrajinským pôsobili 2 učitelia slovenského jazyka a slovenskej literatúry, z toho bol 1 aprobovaný, na školách s vyučovaním rómskeho jazyka 12 učiteľov, z toho 4 aprobovaní. Vekový priemer učiteľov bol 35 rokov. Na školách s vyučovacím jazykom rusínskym nebol ani jeden kvalifikovaný učiteľ slovenského jazyka a literatúry. Predmet slovenský jazyk a slovenská literatúra vyučovali učitelia rusínskeho jazyka. (4)

V súčasnosti sa v Slovenskej republike vysokoškolské vzdelávanie budúcich učiteľov slovenského jazyka a literatúry realizuje v rámci študijného programu učiteľstvo akademických predmetov s aprobáciou na slovenský jazyk a literatúru.

Často sa však pri príprave budúcich učiteľov slovenčiny neberie do úvahy fakt, že môžu svoje povolanie vykonávať aj na školách s vyučovacím jazykom alebo s vyučovaním jazyka národnostných menšín. Predmetová didaktika slovenského jazyka a literatúry sa preto nezaobera (resp. len v malej miere) špecifickými potrebami žiakov na školách s vyučovacím jazykom národnostných menšín. Budúci učitelia slovenčiny si tak na prednáškach a seminároch z didaktiky slovenského jazyka a literatúry väčšinou osvojujú metódy výučby slovenčiny ako materinského jazyka.

Z tohto dôvodu dochádza aj k uniformnej príprave budúcich učiteľov slovenského jazyka a literatúry, t. j. tak tých, ktorí sa pripravujú na učiteľské povolanie realizované na školách s vyučovacím jazykom slovenským, ale aj tých, ktorí majú pôsobiť na školách s vyučovacím jazykom alebo vyučovaním jazyka národnostných menšín.

Výchovno-vzdelávací proces v školách s vyučovacím jazykom a s vyučovaním jazyka národnostných menšín sa však uskutočňuje v súlade s pedagogickou dokumentáciou, ktorú schválilo Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky a len veľmi málo budúcich učiteľov slovenského jazyka a literatúry sa v rámci odborovej didaktiky oboznámi s týmito dokumentmi. Prítom sa práve v týchto dokumentoch (ako príklad uvádzame dokumentáciu predmetu slovenský jazyk a slovenská literatúra pre školy s vyučovacím jazykom maďarským) uvádza, že „učebný predmet slovenský jazyk a slovenská literatúra sa zaraďuje medzi špecifické učebné predmety... Slovenský jazyk je štátnym jazykom v Slovenskej republike, nie je však materinským jazykom žiakov ani vyučovacím jazykom školy. Špecifickosť vyučovacieho predmetu determinuje skutočnosť, že slovenský jazyk v školách s vyučovacím jazykom maďarským je druhým špecifickým cieľovým jazykom (L₂), pri plánovaní ktorého sa zohľadňujú spoločenské požiadavky, je nástrojom dorozumievania občanov patriacich k národnostným menšinám a etnickým skupinám s občanmi inej národnosti v Slovenskej republike.“

Vzhľadom na to, že genealogicky i typologicky je slovenský jazyk zásadne odlišný od materinského (maďarského) jazyka žiakov a sociálne prostredie väčšiny žiakov je prevažne maďarské, špecifikácia cieľov, výber a štruktúracia učebného obsahu a modelovanie procesu vo vzdelávacích štandardoch, učebniciach a v metodických príručkách pre učiteľov sa riadia princípmi vyučovania cudzích jazykov. V učebnom procese sa používajú metódy a učebné techniky výučby – osvojovania cudzích jazykov. Poňatie učebného predmetu, učebný obsah a vyučovacie metódy sú založené na princípoch komunikatívnosti, postupného rozvíjania vedomostí, zručností a návykov.

Predmet slovenský jazyk a slovenská literatúra na školách s vyučovacím jazykom maďarským obsahuje zložky: gramatickú, štylistickú, konverzačnú a literárnu. Všetky zložky jazyka sú podriadené jedinému cieľu: dosiahnuť komunikatívnu kompetenciu žiakov v záujme dosiahnutia viacjazyčnosti (bilingvizmu) – schopnosť žiaka porozumieť a tvoriť z lexikálnej a gramatickej stránky správne vety ako aj schopnosť interakcie v bežných životných situáciách v súlade s jazykovými normami slovenského jazyka. Dôležité sú individuálne schopnosti učiaceho sa, poznatky z materinského jazyka a iných predmetov, ktoré sa vyučujú v materinskom jazyku, ako

aj rešpektovanie psychologických zásad a zásad technológie vyučovania cudzích jazykov. Dôležité je naučiť myslieť žiaka v inom ako materinskom jazyku. (5)

Napokon aj viaceré pedagogické výskumy, výsledky inšpekcií vykonaných v materských a základných školách (šk. r. 2007/2008 až 2010/2011) a v stredných školách (šk. r. 2008/2009 až 2010/2011), ako aj výsledky testovania žiakov 9. ročníkov základných škôl s vyučovacím jazykom maďarským poukazujú na málo vyhovujúcu úroveň vyučovania predmetu slovenský jazyk a slovenská literatúra na školách s vyučovacím jazykom alebo vyučovaním jazyka národnostných menšín. Na základe testovania, ktoré sa uskutočnilo v 208 základných školách s vyučovacím jazykom maďarským a na ktorom sa zúčastnilo 4 538 žiakov, sa zistilo, že žiaci mali ťažkosti najmä s ovládaním gramatických štruktúr slovenčiny, s výberom náležitej slovnej zásoby i štylizáciou viet. Na gymnáziách s vyučovacím jazykom maďarským spôsobovalo žiakom čiastočné problémy plynulé čítanie, niekedy aj správne pochopenie informácií v prečítanom alebo vypočutom texte. V ich aktívnom vyjadrovaní sa objavili nedostatky v slovnej zásobe zo slovenského jazyka a tvorbe správnych gramatických tvarov. Na stredných odborných školách s vyučovacím jazykom maďarským mali žiaci ťažkosti s výberom náležitej slovnej zásoby i štylizáciou viet, čo sa prejavilo pri nejednoznačnom pochopení, ojedinele i nepochopení, prečítaného či vypočutého textu alebo neporozumení pokynov. Nedostatky vo verbálnom i písomnom prejave sa objavili aj u niektorých pedagógov, čo ovplyvnilo zrozumiteľnosť sprístupňovaného učiva. Učitelia (najmä na 1. stupni základných škôl) poskytujú žiakom pri práci s novým textom a pri zadávaní samostatnej práce zväčša pomoc v materinskom jazyku (6).

Potvrdilo sa teda, že metódy výučby slovenského jazyka ako materinského jazyka nefungujú, resp. sú vysoko neefektívne na školách s vyučovacím jazykom alebo vyučovaním jazyka národnostných menšín.

Z vyššie uvedených dôvodov a v súlade s Návrhom koncepcie výchovy a vzdelávania národnostných menšín schváleným uznesením vlády SR č. 1100/2007 zo dňa 19. 12. 2007 a uznesením vlády SR č. 196/2010 zo dňa 17. 3. 2010 k návrhu programu na zvýšenie kvality vyučovania štátneho jazyka v školách s vyučovacím jazykom národnostných menšín je potrebné vytvoriť dostatočný priestor na vytvorenie nových študijných programov zameraných na vzdelávanie budúcich učiteľov slovenského jazyka a slovenskej literatúry na školách s vyučovacím jazykom národnostných menšín.

Skvalitnením vysokoškolskej prípravy budúcich učiteľov slovenského jazyka a slovenskej literatúry pre školy s vyučovacím jazykom národnostných menšín, ktorí budú počas štúdia cielene a systematicky vedení k tomu, aby si osvojili aj metódy výučby cudzieho jazyka, je možné dosiahnuť aj vyššiu úroveň súčasného výchovno-vzdelávacieho procesu v základných a stredných školách. Kvalifikovaní učitelia využívajúci moderné metódy dokážu odstrániť jazykové bariéry žiakov patricich k národnostným menšinám, aby sa tí dokázali uplatniť na trhu práce a prispôsobiť sa požiadavkám vedomostnej spoločnosti.

Poznámky

- (1) Štatistický úrad SR. Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2011. Výsledky SODB 2011. <http://www.scitanie2011.sk>
- (2) Ústav informácií a prognóz školstva. <http://www.uips.sk/registre/vyber-skol-podla-kriterii>
- (3) Ústav informácií a prognóz školstva. <http://www.uips.sk/registre/vyber-skol-podla-kriterii>
- (4) Ústav informácií a prognóz školstva. Školské výpočtové stredisko Banská Bystrica. <http://svsbb.sk/> Dáta vychádzajú z údajov, ktoré školy uviedli v priebehu zisťovania kvalifikovanosti pedagogických zamestancov a odbornosti vyučovania k 30. 11. 2009. Kvalifikovanosť učiteľa uvádzali školy. Školy s vyučovacím jazykom národnostných menšín však niekedy neuvádzali správny názov predmetu slovenský jazyk a slovenská literatúra, preto pracujeme iba s údajmi, ktoré sa dali identifikovať.
- (5) HALÁSZOVÁ, Anita: *Štátny vzdelávací program. Slovenský jazyk* (Vzdelávacia oblasť: Jazyk a komunikácia). Príloha ISCED 1. Bratislava, 2011, s. 2 – 4.

http://www.statpedu.sk/files/documents/svp/1stzs/isced1/vzdelavacie_oblasti/slovensky_jazyk_vjm_isced1_3.pdf; *Štátny vzdelávací program. Slovenský jazyk a slovenská literatúra* (Vzdelávacia oblasť: Jazyk a komunikácia). Príloha ISCED 2. Bratislava, 2008, s. 2 – 7. http://www.statpedu.sk/files/documents/svp/2stzs/isced2/vzdelavacie_oblasti/slovensky_jazyk_a_slovenska_literatura_isced2.pdf; VARGA, J. – RÉPÁSSYOVÁ, E. – BENČATOVÁ, Ľ: *Štátny vzdelávací program. Slovenský jazyk a slovenská literatúra* (Vzdelávacia oblasť: Jazyk a komunikácia). Príloha ISCED 3. Bratislava, 2008, s. 2 – 6. http://www.statpedu.sk/files/documents/svp/gymnazia/vzdelavacie_oblasti/slovensky_jazyk_a_slovenska_literatura_isced3.pdf

- (6) Správa o stave používania štátneho jazyka na území Slovenskej republiky. MK SR, UV-39402/2012, s. 16 – 17.

Zoznam literatúry:

Návrh koncepcie výchovy a vzdelávania národnostných menšín, schválený uznesením vlády SR č. 1100/2007 zo dňa 19. 12. 2007. <http://www.minedu.sk/data/att/948.pdf>

Správa o stave používania štátneho jazyka na území Slovenskej republiky. Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky, UV-39402/2012. 27 s. <http://www.rokovania.sk>

HALÁSZOVÁ, Anita: *Štátny vzdelávací program. Slovenský jazyk* (Vzdelávacia oblasť: Jazyk a komunikácia). Príloha ISCED 1. Bratislava, 2011. 18 s.

Štátny vzdelávací program. Slovenský jazyk a slovenská literatúra (Vzdelávacia oblasť: Jazyk a komunikácia). Príloha ISCED 2. Bratislava, 2008. 35 s.

VARGA, J. – RÉPÁSSYOVÁ, E. – BENČATOVÁ, Ľ: *Štátny vzdelávací program. Slovenský jazyk a slovenská literatúra* (Vzdelávacia oblasť: Jazyk a komunikácia). Príloha ISCED 3. Bratislava, 2008. 25 s.

Kontakt:

PhDr. Janka Píšová, Ph.D.

Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave

Slovenská republika

e-mail: janka.pisova@gmail.com